

12. Есипов В. Е. Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России / В. Е. Есипов, Г. А. Маховиков. – СПб. : Изд-во СПб гос. университета экономики и финансов, 2005. – 192 с.
13. Бекенов С. С. Продовольственная безопасность – как составляющая экономической безопасности / С. С. Бекенов // Вестник КРСУ. – 2004. – № 2. – С.16–22.
14. Калашнікова Є. Д. Продовольче забезпечення регіону за умов трансформаційної економіки / Калашнікова Є. Д., Стефанишин Б. М. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2008_6/6.pdf>.
15. Проект Закону України «Про основи продовольчої безпеки України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/ed_2011_04_08/JF6GI00A.html>.

***Annotation.** The place of food security in the national security. Studied its interpretation by different authors, and given their own vision of the problem. Found out the legitimacy of attributing the problem of population with fresh water to food security subsystems.*

***Key words:** national security, economic security, food safety, food security, food crisis.*

УДК 005.936.3:332.146.3

Бурковський А.П., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ДІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті проаналізовано теорії кластерів, визначено їх складові частини, подана методика застосування патентного аналізу для вибору кластерної взаємодії, обґрунтовано вплив державних структур на ефективне функціонування кластерів.

***Ключові слова:** теорії кластерів; промислові, інноваційні та регіональні кластери; конкурентоспроможність; підприємства; патентний аналіз; державні структури.*

У вітчизняній економіці великі сподівання покладаються на формування інтеграційних систем найефективнішими, з яких є кластери. Модернізація економіки на засадах кластерної інноваційної моделі вимагає принципово нових організаційно-правових та фінансових стимулів.

Проблемам кластерного розвитку економіки та інноваційних кластерів в цілому у різний час були присвячені праці О. Богми [9], М. Войнаренка [8], В. Дубницького [3], С. Єгоров [4] С. Соколенко [10;11], Г. Семенов [9] та інших фахівців у площині класте–ризації. Значний внесок у розвиток кластерної теорії, міжфірмової взаємодії, зокрема питань, що стосуються організаційного та фінансового забезпечення, зробили зарубіжні вчені: Є. Дахмен, М. Портер, Д. Сольє, Толенадо [7], А. Маршал [5] та інші.

Кластерний підхід, який базується на методології, розробленої М. Портером є найбільш перспективним і радикальним шляхом підвищення конкурентоспромо-

жності в практичнолюбій сфері економічної діяльності [1, с.75].

Кластер, або промислова група, – це група географічно близьких, взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють в певній сфері і характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного [7, с.255].

Визначення складових частин кластера краще розпочинати з розгляду великих підприємств або концентрації схожих підприємств, а потім виявити ланцюжок пов'язаних з ними по вертикалі нижче- і вищестоящих підприємств та організацій. Далі потрібно знайти по горизонталі галузі підприємства, яких виробляють продукцію або надають послуги. Додаткові горизонтальні ланцюги галузей встановлюються на базі використання схожих спеціалізованих чинників виробництва та технологій або які зв'язані між собою через постачання. Наступний крок після встановлення вхідних в кластер галузей і підприємств полягає у виділенні організацій, що забезпечують його фахівцями, технологіями, інформацією, капіталом або інфраструктурою, в які входять учасники кластера. Завершуючим етапом є виявлення регулюючих державних структури, що здійснюють істотний вплив на діяльність суб'єктів кластера.

Існуючі зарубіжні кластери охоплюють великі угруповання, такі як переробка сировини, виробництво товарів масового споживання, галузі пов'язані з високими технологіями. Кластери спостерігаються в багатьох типах галузей, як у великих, так і у вузьких областях діяльності, і навіть в деяких локальних видах бізнесу (ресторанна справа, торгівля автомобілями, мережі антикварних магазинів). Вони присутні як у великомасштабній, так і в малій економіці, в міській або сільській місцевості, а також на декількох рівнях географічного поділу (на рівні держав, регіонів і міст). Кластери спостерігаються в країнах з розвинутою, так і економіки, що розвивається.

Межі кластерів досить рідко підкоряються стандартним системам галузевої класифікації, що не здатні охопити багато важливих учасників конкурентної боротьби та зв'язки між галузями. Кластери зазвичай складаються з поєднання галузей, що випускають готову продукцію, механізми, матеріали, а обслуговуючі галузі, які класифікуються по окремих категоріях. Часто до них залучаються (або можуть залучатися) як традиційні галузі, так і ті що відносяться до високих технологій. Таким чином, кластери є чітким способом впорядкування економічних показників для вивчення регіональної економіки.

Кластери відрізняються своїми розмірами, широті охоплення і рівні розвитку. Деякі кластери складаються в основному з малих і середніх підприємств (наприклад, кластери італійських виробників взуття або меблів в Північній Кароліні). Інші включають як великі, так і дрібні фірми (наприклад, Голівуд або кластер в німецькій хімічній промисловості). Одні кластери орієнтуються на дослідницькі можливості університетів, тоді як інші не мають суттєвих зв'язків з університетами. При створенні кластерів необхідно враховувати структурні відмінності галузей. Найрозвиненіші кластери мають глибші і спеціалізовані бази постачальників, більше споріднених і допоміжних галузей [7, с.264].

В сучасній промисловій політиці промисловий кластер – це група компаній і пов'язаних з ними організацій, що функціонують у певній галузевій (багатогалузевої) сфері і взаємодоповнюють один одного. Іншими словами, кластер у загальноекономічному значенні є групою географічно локалізованих взаємозв'язаних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих виробів, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів та інших органі-

зацій, які взаємодоповнюють один одного в досягненні конкретного господарського ефекту й посилюють конкурентні переваги окремих компаній, тобто кластера в цілому.

Однією з характерних ознак промислового кластера в загальній моделі виробничо-коопераційних та інших взаємодій суб'єктів господарювання є принцип територіальної локалізації. З огляду на те, що в Україні чітко виражена регіональна (обласна) локалізація окремих галузевих виробництв, застосування концепції промислових кластерів може сприяти аналізу виробничих процесів та розробці перспективних регіональних програм соціально-економічного зростання. На відміну від звичайних форм коопераційно-господарських взаємодій малого, середнього і великого бізнесу кластерні системи характеризуються такими особливостями:

- наявністю великого підприємства-лідера, що визначає довготривалу господарську, інноваційну та іншу стратегію всієї системи;
- територіальною локалізацією основної маси господарюючих суб'єктів-учасників кластерної системи;
- стійкістю господарських зв'язків господарюючих суб'єктів-учасників кластерної системи, домінуючим значенням цих зв'язків для більшості її учасників;
- довготривалою координацією взаємодії учасників системи в межах її виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління, контролю якості тощо.

Важливою рисою кластера в загальній моделі виробничо-коопераційних та інших взаємодій суб'єктів господарювання є чинник інноваційної орієнтованості. Кластери, як правило, формуються там, де здійснюється або очікується «проривне просування» в галузі техніки й технології виробництва і подальшого виходу на нові ринкові ніші.

У зв'язку з цим багато країн (як економічно розвинуті, так і ті, що тільки починають формувати ринкову економіку) все активніше використовують кластерний підхід для підтримки найперспективніших напрямів і форм підприємницької діяльності формування і регулювання своїх національних інноваційних систем (НІС).

У програмі з НІС промислові кластери визначаються як виробничі мережі взаємопов'язаних фірм, з'єднаних у виробничий ланцюжок, у межах якого створюються кінцевий продукт і додана вартість. В деяких випадках кластери також включають стратегічні альянси підприємств з університетами, дослідницькими установами, споживачами, технологічними брокерами-консультантами. Визначені таким чином кластери можна вважати інноваційними системами прикладного значення [6, с.105–106].

Інноваційні кластери – сукупність базисних нововведень, сконцентрованих на певному відрізку часу і в певному економічному просторі.

Кластерна форма організаційної діяльності приводить до утворення особливої форми інновації – сукупного інноваційного продукту. Така інновація є продуктом діяльності декількох підприємств або наукових установ, яка дозволяє прискорити її розповсюдження по мережі взаємозв'язків загалом в економічному просторі.

Кластер, створений за регіональним (географічним) принципом, – конкурентоздатна організаційна форма територіально-ієрархічної моделі виробництва з різними рівнями локалізації, яка забезпечує максимальний господарсько-соціальний ефект за допомогою мінімізації податків порівняно з подібними галузями. Кластерами є сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних підпри-

емств, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, підприємства у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій в певних областях, що конкурують, але разом з тим не ведуть спільну діяльність. Діяльність в економіці кластерів, а не ізольованих підприємств і галузей, показує важливість розуміння характеру конкуренції і ролі регіонального (географічного) розташування в конкурентних перевагах.

Кластери – це функціонально-виробничі структури, які утворені юридично і є структурно незалежними партнерами. У основі системи управління лежить процес спільної координації діяльності у часників кластерного утворення. Оскільки учасники кластера взаємодіють на основі договірних стосунків, тому їх кластерна структура дуже чутлива до якості кінцевого результату і до якості встановлених функцій [13.с.167].

На жаль, в Україні питання кластеризації економіки залишаються лише побажаннями, а про застосування кластерної форми організації у міжнародному науково-технологічному співробітництві взагалі не згадується. Серед складних питань процесу створення технологічних кластерів залишається управління інтелектуальною власністю [12, С.76].

При здійсненні ідентифікації параметрів міжнародних науково-технологічних кластерів, доцільно застосовувати патентний аналіз. Метою здійснення порівняльного аналізу патентної активності винахідників України, окремих країн і світу в цілому є встановлення відповідності пріоритетів патентування напрямом технологічного розвитку відповідно до науково-методологічного підходу щодо визначення базових галузей технологічного укладу, забезпечення підтримки міжнародного патентування й охорони промислової власності в Україні з позицій національних інтересів.

Основними принципами, на яких базується здійснення порівняльної оцінки, є:

- цільова спрямованість – вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері технологічної модернізації національної економіки шляхом забезпечення фізичним і юридичним особам набуття прав промислової власності на технології відповідно до міжнародних норм і стандартів;
- комплексність – у процесі порівняльного аналізу визначаються основні індикатори (показники), що використовуються міжнародними і національними інститутами при оцінюванні ефективності міжнародного патентування;
- науковість – алгоритм методики побудований з урахуванням наукових методів дослідження і передбачає подальше обґрунтування отриманих результатів;
- універсальність – можливість застосування різних підходів і методів для отримання порівняльних характеристик відповідно до поставлених цілей. Серед таких характеристик – кількісні оцінки та визначення тенденцій патентування за видами (класами) науки й техніки, показники галузевого розподілу об'єктів права промислової власності тощо.

В основу методології здійснення порівняльної оцінки патентної активності повинно бути покладено концептуальне положення, що сучасна міжнародна патентна класифікація модифікується з урахуванням змін технологічних укладів, а її структура та індикатори відбивають пріоритети патентування винаходів відповідно до пріоритетів технологічного розвитку як окремих країн, так і світу в цілому.

Метод оцінювання патентної активності – сукупність спеціальних інформаційно-аналітичних технологій, що дозволяє: а) описати ситуацію з патентуванням і проблеми в системі характерних ознак (класифікації, показників); б) ідентифіку-

вати ситуації та проблеми; в) дати кількісну та якісну оцінку цим ситуаціям і проблемам; г) встановити й оцінити внутрішні та зовнішні чинники діагностованих станів.

Джерелами інформаційного забезпечення порівняльного аналізу може бути статистична база та інформаційні повідомлення (звіти, прес-релізи) Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Державної служби інтелектуальної власності України, Державного комітету статистики України тощо [12, с.88].

Таким чином, розширення потенційних можливостей формування міжнародних науково-технологічних кластерів відбудеться лише за умови вдосконалені державного регулювання у сфері патентної активності, розвитку вітчизняних винахідників, що, у свою чергу, має стати складовим елементом політики розвитку науки і технологій. Серед найважливіших заходів у цьому контексті слід відзначити:

- формування механізмів державної підтримки пріоритетних напрямків розвитку науки, технологій і техніки й критичних технологій національного, регіонального та галузевого значенім;
- реформування державного сектору науки й високих технологій з обліком наявних фінансових, кадрових та інших ресурсів;
- підвищення ефективності функціонування державного сектору науки й високих технологій, розвиток напрямків недержавного сектору науки й високих технологій, які спрямовані на розв'язання найважливіших соціально-економічних завдань країни;
- удосконалювання системи фінансування державного сектору науки й технологій переважно шляхом розширення масштабів переходу на конкурсній основі до адресного фінансування наукових досліджень і експериментальних розробок, здійснюваних державними науковими установами за стратегічними напрямками інноваційного розвитку.

Для формування кластерів велике значення мають дії центральних, регіональних та місцевих державних органів[1, с.78]. їх вплив на кластер можна представити у вигляді ромба.

З одного боку державні структури виконують організаційні функції: організують форуми підприємств, організацій по співпраці і відповідних урядових структур. З іншого боку, вони повинні виконувати управлінські функції:

- підтримувати збір та оброблення специфічної для даного кластера інформації;
- приймати політичні рішення у сфері НДДКР, які б заохочували наукові установи та організації до співробітництва з місцевими кластерами;
- вдосконалювати інформаційне забезпечення та законодавчі акти, що впливають на ефективну діяльність кластера;
- підвищувати рівень місцевого попиту на продукцію і послуги, які надаються кластерами.

Концепція кластерів сприяє розвитку особливої форми політичного, державного мислення, що виходить за рамки загальних потреб економіки, що показане на рисунку 1. Мислення, засноване на кластерному підході, серед інших, може направляти політику відносно науки і технологій, освіти і професійної підготовки, сприяння експорту і іноземних інвестицій. Кращий шанс для регіону залучити іноземні інвестиції і сприяти збільшенню експорту полягає у використанні існуючих і виникаючих кластерів.

Рисунок 1. Кластери і економічна політика

В сучасних умовах затяжної економічної рецесії інгібітором кластеризації інноваційних виробничих одиниць є фінансова складова, яка характеризується такими ознаками: недостатність бюджетного стимулювання створення інноваційних кластерів, неефективність пільгового оподаткування, відсутність митних преференцій у транскордонних відносинах виробничих кластерних структур, неспроможність фінансово-кредитного сектору економіки до повноцінного фінансового донорства та зниження регіональної бюджетної підтримки [8, с.108].

Бюджетне стимулювання кластерних процесів, зокрема в системі інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, сприяє їх інтеграції, вирівнюванню диспаритету розподілу фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів між учасниками кластеру. Спільні дотації й трансфери державного та місцевих бюджетів, які є вагомим фінансовою підтримкою інноваційних кластерів, здатні змістити центр витрат виробника інноваційної продукції, в результаті чого держава з перманентного реципієнта інновацій перетворюється на активного учасника бюджетного стимулювання їх продукування [8, с. 112].

Аналізуючи вищесказане, можна зробити наступні **висновки**:

1. Близьке розташування суб'єктів ринку полегшує встановлення економічних, технічних, соціальних зв'язків і доступ до факторів виробництва

2. Кластеризація економіки може зробити позитивний вплив на соціально-економічний розвиток. Разом з тим, формування кластера на рівні регіону, особливо у формі виробничого ланцюга, може сприяти зниженню диверсифікації регіональної економіки, що у свою чергу, веде до її залежності від коливань ринку.

3. Для функціонування і розвитку кластера необхідно здійснювати управління специфічними режимами взаємодії механізмів організації, самоорганізації, самоврядування і управління. Процеси управління і самоорганізації можуть виникати в будь-якій групі господарюючих суб'єктів. Це потенціал, який може бути реалізований при правильній організації і розподілі ресурсів групи, оптимальному поєднанні і якості елементів, що входять в систему та ефективній їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Броншпак Г.К., Московкин В.М. Кластерная организация производственной деятельности молочных комплексов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – с.75–82
2. Васильченко Н., Глумская Е., Северин В. Формирование промышленных кластеров // Маркетинг. – 2006, – №5. – с. 3–17
3. Дубницький В. И. Механизмы управления маркетингом промышленного комплекса региона. –Донецк: ІЭПІ НАН України; ООО Юго–Восток, Лтд, 2003. – 314 с.
4. Егоров С.А. Промышленный кластер как развитая форма производственной кооперации // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3. – С. 24–28.
5. Маршал А. Механічні та біологічні аналогії в економіці // economy-mk.gov.ua.
6. Мягих І.М. Кластерна форма організації – дієвий засіб підвищення ефективності виробництва//Актуальні проблеми економіки. –2011. –№ 10 (124). –с. 104–107
7. Портер М. Конкуренція.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.: ил. – Парал. тит. англ.
8. Присяжшук А.Ю. Бюджетне стимулювання кластеризації інноваційної моделі розвитку економіки //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №10 (124). – с. 108–112
9. Семенов Г., Богма О. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки // Економіка та держава. – 2006,– №4. – с. 11–13.
10. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. – К.: Логос, 2002.
11. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
12. Федулова Л.І., Хаустов В.К. Оцінювання можливостей реалізації науково-технологічного потенціалу України і Росії у формі кластерної взаємодії за допомогою патентного аналізу // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – X» 10 (124). – с.75–89
13. Швец Ю.Ю. Влияние процессов управления и самоорганизации на функционирование и развитие кластера // Актуальні проблеми економіки. –2011,–№ 9 (123). – с. 164–169

***Annotation.** The paper analyzes the theory of clusters, defined their elements, filed a patent application method of analysis for the choice of cluster interaction, reasonably influence government agencies to the effective functioning of clusters.*

***Key words:** theory of clusters, industrial, and regional innovation clusters, competitiveness, enterprise, patent analysis; government agencies.*

УДК 33.025.28:331.5

Данильчук І.В., старший викладач ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький

ВПЛИВ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано соціально-економічні наслідки приватизації. Досліджено вплив приватизаційного процесу на зайнятість населення. Розглянуто причини нерівності доходів населення в Україні.

***Ключові слова:** диференціація доходів, добробут населення, мотивація трудової діяльності, приватизація.*

Актуальність проблеми. Перебування України в складному стані економіч-